

ΕΝΑ ΧΑΡΤΙ ΠΑΛΙΟ ΠΟΥ
ΗΡΘΕ ΝΑ ΜΑΣ ΘΥΜΙΣΗ
ΤΟ ΘΑΝΑΣΗ ΔΙΑΚΟ

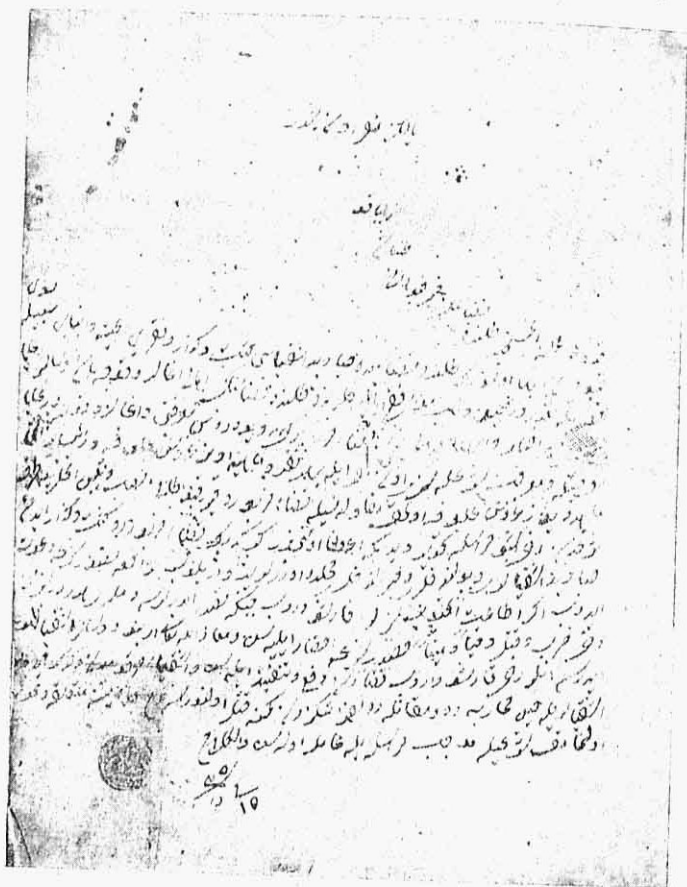

τὴν ἐλπίδα μου πὸς κάτι σχετικὸ μὲ τὸ Διάκο ἔγγραφο
θὰ κρύβεται στὰ σπίτια τῶν συγγενῶν του — κι εἶναι
τόσοι πολλοὶ — ἦρθε τέλος ἐπικουρία ἢ τύχη. Τώρα
καὶ δυὸ μῆνες ἕνας δισέγγονος τῆς ἀδερφῆς τοῦ
ἥρωα, ὁ Πάνος Κούστας ἀπὸ τὴν Ἀρτοτῖνα, ἔφερε
καὶ μοῦ ἔδωκε δυὸ παλιὰ χαρτιά γραμμένα μὲ τούρ-
κικα γράμματα.

— Ταπιά θὰ εἶναι, εἶπα. Ἄλλὰ κι ὁ κάτοχος τὴν ἴδια
ὑπόθεση εἶχε κάμει. Κι ἴσια ἴσια γι' αὐτὸ μοῦ τὰ ἔδινε νὰ
βρῶ, λέει, κανέναν τουρκομαθῆ νὰ τὰ διαβάσῃ, καὶ νὰ μᾶς
πῆ τί λένε.

Τί εὐτυχία πὸν γνώριζα κιόλας ἕναν τέτοιον! Τὸν κ. Νικ.
Ἀμπατζόγλου, διευθυντὴ τοῦ δημ. σχολείου Ποδονίφτη.
Ξέρει τούρκικα ἄριστα· τὰ μιλάει καὶ τὰ γράφει σὰν Τουρ-
κος. Τὰ μετάφρασε μ' ὄλες τὶς δυσκολίες πὸν βρῆκε· γιατί
τὰ χαρτιά εἶναι γραμμένα ἀπὸ ἀγράμματος καὶ μὲ γράψιμο
Χοτζίστικο. Δύσκολα διαβάζονται. Συζητῶντας ἔπειτα πάνω
σ' αὐτά, ἀποδώσαμε τὸ νόημα μὲ παράφραση, μιᾶς καὶ δὲ
μεταφράζονται τὰ τούρκικα κατὰ λέξη. Τὸ ἕνα εἶναι ἀλή-
θεια ταπὶ τοῦ προσπάππου τοῦ Πάνου Κούστα, γαμπροῦ

τοῦ Διάκου ἀπ' ἀδερφή. Τὸ ἄλλο διορισμὸς τοῦ ἥρωα στὴν καπετανία τοῦ Ταλαντιοῦ. Τοπορικὸ λοιπὸν ἔγγραφο. Παρα-

κάτω δίνω καὶ τὴν παράφραση σὰν προσθήκη στὴ φωτο-
τυπία τοῦ πρωτότυπου. Νάτην:

«Ἰσχύει μόνο για δεκαπέντε ἄντρες».

Πρὸς τὸν Θανάση Διάκο

καπετάνο στήν ὑπαιθρο τοῦ καζᾶ τοῦ Ταλαντιοῦ.

Γίνεται γνωστό στὸν καπετάνον τοῦτον ὅτι, ἐπειδὴ κακοποιοὶ καὶ ληστὲς περιφέρονται ἐδῶ κι ἐκεῖ στὸν καζᾶ τοῦ Ταλαντιοῦ, δὲν ἀφήνουν τοὺς φτωχοὺς ραγιαδες νὰ συγκοινωνοῦν ἐλεύθερα, τοὺς κακοποιοῦν, τοὺς ἀρπάζουν μὲ τὸ ἔτσι τὸ θέλω ὅ,τι πρᾶμα κι ἂν ἔχουν, κι ἐπειδὴ, οἱ κάτοικοι τοῦ Ταλαντιοῦ, Ἀγάδες, Κουτσαμπάσηδες καὶ λοιποὶ Ραγιαδες ἤρθαν κι ἀνάφεραν στήν ἐξουσία γι' αὐτὰ πὸν γίνονται στήν ὑπαιθρο, μὲ ὑπόδειξη τοῦ Βοϊβόντα, τῶν Ἀγάδων καὶ Ραγιαδῶν, διορίζουμε καπετάνο τὸν εἰρημένο στὸν καζᾶ τοῦ Ταλαντιοῦ, καὶ τοῦ δίνουμε ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τὸ παρὸν ἀποδεικτικό, μὲ τὴ συμφωνία νὰ χορηγεῖται στὸν κάθε ὀπλίτη ἄλουφες δέκα γρόσια τὴ μέρα, καὶ στὸν καπετάνο μηνιαία ἀποζημίωση ἑκατὸν ἑξ γρόσια, κι ἄλουφες ἑκατὸ γρόσια τὴ μέρα.

Ὅταν πληροφορηθῆτε πὼς ληστὲς ἢ χαϊντούτηδες περιφέρονται στὸν εἰρημένο καζᾶ, νὰ κινήσετε ἐναντίον τους καὶ νὰ τοὺς προσκαλέσετε σὲ ὑποταγὴ καὶ σεβασμό. Ἄν δὲν ἀκούσουν καὶ σᾶς ἐπιτεθοῦν μὲ τὰ τουφέκια, σᾶς ἐπιτρέπουμε νὰ κάμετε καὶ σεῖς χρῆση τῶν ὄπλων. Νὰ βαρέσετε ἴσια, καὶ στήν ἀνάγκη νὰ τοὺς σκοτώσετε. Τέλος ἢ ζωντανούς—ἀφοῦ τοὺς πιάσετε—, ἢ πεθαμένους, νὰ τοὺς φέρετε καὶ νὰ τοὺς παραδώσετε στήν ἐξουσία.

Ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο, συναντήσετε κατόπι καὶ ἄλλους ληστὲς, νὰ ἐπιτεθῆτε καὶ ἐναντίον τους, νὰ τοὺς διώξετε ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ καζᾶ.

Ἄν σὲ καμμιά συμπλοκὴ μὲ ληστὲς κι ἄλλους κακοποιοὺς φονευθῆ κανεὶς ἀπ' τοὺς ὀπλίτες σας, στοὺς συγγενεῖς του θὰ καταβάλετε τὸ ντιέτι: (ἀντίτιμο αἵματος).

Σοῦ παραγγέλλομε δὲ μὲ τὸ παρὸν ἔγγραφο νὰ ἐργασθῆτε δραστήρια.

Ἄπτοῦλ· Καντήρ (τ. σ.)

ἐφέντη

25 Ζιλχίτσιε (μῆνας Ἀραβικὸς μεταξὺ τέλους καὶ ἀρχῆς τοῦ δικοῦ μας ἔτους) 1235».

(Τὸ ἔτος αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ δικό μας 1820· κατὰ τοὺς λογαριασμοὺς τοὺς πολυπλόκους ποὺ ἔκαμε ὁ κ. Ἀμπατζόγλου). Δηλαδή ὁ διορισμὸς ἔγινε τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1820.

Ὁ μακαρίτης ἱστορικὸς Γ. Κρέμος ἐρευνῶντας τὰ τῆς γενεαλογίας τοῦ Διάκου εἶχε πάει στὴν Ἀρτοτίνα. Ζοῦσε ἀκόμα ἓνας παπαῶς, ὁ Παπαβασίλης Κούστας, ποὺ κι ἐγὼ τὸν ἔφρασα· πρῶτος ἀνεπιός τοῦ ἥρωα ἀπ' ἀδερφή του. Ἡ συμφορὰ τοῦ θείου του τὸν βρῆκε στὴ Λιβαδειά, ὅπου τὸν εἶχε παρμένον κείνος μαζί του γιὰ νὰ μάθη γράμματα. Πῆρε λοιπὸν τὰ πράγματά του ὅλα καὶ γύρισε στὸ χωριό. (17 χρονῶν ἦταν τότε). Ἀνάμεσα στ' ἄλλα κρατοῦσε κι ἓνα ἔγγραφο. Διορισμὸς ἦταν. Διώριζαν οἱ πρόκριτοι τῆς Λιβαδειάς καπετάνο τους τὸ Διάκο.

Ὁ Κρέμος τὸ δημοσίεψε στὸ περιοδικὸ «Ἀπόλλων», (τόμ. Α'. ἔτος 1884, σελ. 19.)

Χάρη παραλληλισμοῦ μὲ τοῦτο ποὺ βρῆκα ἐγὼ, τὸ ξαναδημοσιεύω παρακάτω:

«Διὰ τοῦ παρόντος φανεροῦμεν οἱ κάτωθι γεγραμμένοι Ἀγάδες καὶ Κουτσαμπάσηδες τοῦ καζᾶ Λεβαδείας ὅτι διὰ τὴν φύλαξιν τοῦ καζᾶ μας, κατὰ τὸ μπουγιουρδί (= διαταγή) τοῦ ὑψηλοτάτου ντερμπεντὰτ ναζερί (= εὐγενεστάτου κυτρίου) Μαχμουτ πασαῶ, ἐφέντου μας, καὶ κατὰ τὸν μουράσαλὲ (= ἀπόφαση) τῆς ἱερᾶς κρίσεως (= δικαστήριον) ἀπὸ κλέπτας καὶ κακοποιοὺς ἀνθρώπους, ἐδιωρίσαμεν παντούρην (= φύλακα) καὶ καπετάνιον τοῦ καζᾶ μας τὸν καπετάν Ἀθανάσιον Διάκον ἀπὸ τὴν σήμερον ἄχρι ἐρχομένου Ἁγίου Γεωργίου μὲ χάρτζα¹ (=δαπάνες) σαράντα ὑποσχόμενοι νὰ ἀποκριθῶμεν τὸν ἀλουφὲν ὡς ἡ συνήθεια τοῦ καζᾶ μας, τὸν μὲν καπετάνιο πρὸς εἴκοσι γρόσια τὸν μῆναν, τῶν δὲ νιφεριῶν (= ὀπλιτῶν) πρὸς πέντε γρόσια τὸν μῆναν τὸ

¹ Ὁ κ. Ἀμπατζόγλου λέει πὼς χάρτζα εἶναι γρόσια.

καθέν. Καὶ εἰς ἔνδειξιν ἀληθείας ἐγένετο τὸ παρὸν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας του.

1820, Ὀκτωβρίου 26, Λεβιάδεια».

Ἀκολουθοῦν ὀχτὼ τουρκικὲς ὑπογραφές καὶ ὀχτὼ σφραγίδες. Οἱ τρεῖς τελευταῖες εἶναι ἑλληνικές· ἡ μία ἔχει γράμματα ΝΣ = Νικόλαος· ΝΚΟ = Νάκιου. Ἡ ἄλλη ΙΩ = Ἰωάννης, ΣΤΟ = Στάμου. Καὶ ἡ τρίτη ΙΩ = Ἰωάννης, ΦΝ = Φίλων· οἱ προύχοντες τῆς Λιβαδειᾶς αὐτοί.

Ἀπ' τὴν ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως τοῦ Τρικούπη εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Διάκος εἶχε καὶ τὴν καπετανία τοῦ Ταλαντιοῦ.

Τὸ ἔγγραφο λοιπὸν δὲ μᾶς προσφέρει τίποτα καινούριο. Τὸ μόνο ἄξιο ποὺ μπορεῖ νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς εἶναι τοῦτο. Οἱ καπεταναῖοι μιᾶς καὶ ἀναγνωρίζονταν σὰν ἔνοπλη ἀρχὴ ἀπ' τὴν Τουρκικὴν ἔξουσία καὶ τοὺς προὔχοντες, ἐφωδιαζόνταν καὶ μὲ τὸ σχετικὸ χαρτί. Αὐτὸ μπορούσε νὰ γραφτῆ εἴτε σὲ ἑλληνικὴ εἴτε σὲ τουρκικὴ γλῶσσα. Τῆς Λιβαδειᾶς ὁ διορισμὸς ἦταν σὲ ἑλληνικὴ, τοῦ Ταλαντιοῦ στὴν τουρκικὴ. Σὲ κείνον ἔβαλαν τὶς ὑπογραφές τους οἱ Ἀγάδες καὶ Κουτζαμπασῆδες τοῦ τόπου, ὀχτὼ τὸ ὄλο. Σὲ τοῦτον μόνον ὁ Ἀπτοῦλ Καντήρ ἐφέντης· ἐκπροσωπεῖ ὅμως καὶ τὴ γνώμη τοῦ Βοϊβόντα, τῶν Ἀγᾶδων καὶ τῶν Ραγιάδων· τῆ «ὑποδείξει» λέει ὁ διορισμός.

Μὲ τὴν ἀφορμὴ αὐτὴ ποὺ δημοσιεύω τὸ χαρτί, βρῆκα τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαβάσω ὅλη τὴ βιβλιογραφία ὅση ἔχει σχέση μὲ τὴ βιογραφία τοῦ Διακού. Καὶ εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη. Ἀπ' τὸ διάβασμα αὐτὸ ἔβγαλα τὸ θλιβερὸ συμπέρασμα πὼς ἀπ' ὅσα διαβάζουμε στὴ νεώτερη ἱστορία μας τὰ περισσότερα πρέπει νὰ εἶναι μυθεύματα. Ἐκτὸς ἂν εἶναι τολμηρὸ νὰ βγάλῃ κανεὶς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἀπὸ μόνῃ τὴ βιογραφία τοῦ θρυλικώτερου καὶ λαϊκώτερου ἥρωα τῆς μεγάλης μας Ἐπανάστασεως. Θὰ μοῦ πῆτε, πὼς τὸ συμπεραίνω. Κατὰ τύχην εἶμαι συγχωριανὸς τοῦ Διακού. Ἐφτασα τὴν γαλιὰ μου. Ζοῦσε ἀκόμα, ὅταν ἤμουν 15 ἐτῶν. Αὐτὴ θυμόταν πολὺ

καλὰ τὸ Διάκο, καὶ μοῦ διηγόταν πολλὰ ἀπ' τὴ ζωὴ του τὴν ἰδιωτικὴν. Ἐπίσης ἔφρασα τὸν Παπαβασίλη Κούστα ἤμουν μαθητῆς ἑλληνικοῦ σχολείου τότε, κι ἀπὸ περιέργεια πῆγαινα καὶ τὸν ἐξέταξα τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο γιὰ τὸ θεῖο του. Τί χαριτωμένος γέρος! Μὲ μεγάλη προθυμία μοῦ τὰ διηγόταν ὅλα. Πάνω κάτω λοιπὸν γνώρισα τὰ τῆς ζωῆς τοῦ Διακού ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση ἀνθρώπων ποὺ τὸν ἤξεραν σὰ σύγχρονό τους. Ἔ, λοιπόν:

Ἐλάχιστα συμφωνοῦν αὐτὰ μὲ τὰ ὅσα διαβάζει κανεὶς στὶς ἱστορίες καὶ μονογραφίες. Μήπως ὁμως συμφωνοῦν τοῦλάχιστον αὐτὲς μεταξύ τους;

Εἶναι λοιπὸν νομίζω μοναδικὴ εὐκαιρία τούτη, νὰ γράψω ἄλλη μιὰ φορὰ γιὰ τὴν ὅλη ζωὴ τοῦ Διακού· νὰ βάλω τελεία στὰ μυθεύματα, ὅσα διαβάζει κανεὶς στὸ Βαλωρίτη, (Αριστοτ. Βαλαωρ. Ἀθῆναι 1867, σελ. 17-18 «Ἀθανάσιος Διάκος»), ἰδίως σ' αὐτόν. Στὸ Γούδα ποὺ ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιο τροπάρη, (Γούδα: Παραλλήλ. βίοι. Τόμ. Η', σ. 423). Στὸν Ἰ. Φιλήμονα, (Δοκίμ. Ἱστορικ. Ἑλλην. Ἐπαναστ., ἔκδοσ. 1860, ποὺ τὸν ἀντίγραφαν ὁ δικηγόρος Φόρτης δημοσιεύοντας: (βιογραφία Ἀθαν. Διακού, 1892) καὶ στὴ Μ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία (σελ. 225).

Τὰ ἴδια πάνω κάτω γράφει κι ὁ Περραιβὸς (Ἀπομνημ. πολεμικά, τόμ. Α', σελ. 53-59, ἔκδ. 1836) κι ἄλλοι. Ἀφήνω τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια· κι εἶναι ἀπειράριθμα. Μὲ τὸ δίκιο τους οἱ συγγραφεῖς τους ἀναμασοῦν τὰ ὅσα ἔγραψαν πρὶν οἱ ἱστοριογράφοι.

Στὰ 1884 ὁ μακαρίτης ἱστορικὸς Γ. Κρέμος ἔγραψε ἄρθρο στὸ περιοδικὸ «Ἀπόλλων» (Τόμ. Α', σελ. 19 καὶ συνέχεια) καὶ ἀνασκεύασε ὅλα τὰ παραμύθια ὅσα ἔγραψαν ντόπιοι καὶ ξένοι ἱστορικοὶ γιὰ τὸ Διάκο. Ἀλλὰ καθὼς φαίνεται δὲν τὸν πρόσεξε κανένας· καὶ γι' αὐτὸ κι ὡς σήμερα ἀκόμα ἐπαναλαβαίνονται τὰ ἴδια κι ὅλο τὰ ἴδια.

Τὸ περασμένο καλοκαῖρι ἡ «Δωρικὴ Ἀδελφότης» ἔστησε προτομὴ τοῦ Ἀθανασίου Διακού στὴν πλατεῖα τῆς Ἀρτοτίνας. Τὴν 30 τοῦ Αὐγούστου ἔγιναν ἐπίσημα τὰ ἀποκαλυπτήρια του.

Στὸ φύλλο τῆς 23 Αὐγούστου 1930 τῆς Ἐφημερίδας «Ρουμελιώτης» ὁ ἀπόγονος τοῦ Διάκου, γιαντρός στὴν Ἀρτοτίνια, κ. Κων. Διάκος δημοσίεψε τὴ βιογραφία του. Γράφοντας κι ἐγὼ γιὰ τοὺς ἀναγνώστες τοῦ Ἡμερολογίου τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τὴ σύντομη τούτη βιογραφία νομίζω πὼς εἶμαι πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια.

Ὁ Θανάσης Διάκος γεννήθηκε στὴν Ἀρτοτίνια, ὅπως πολλὴ σωστὰ γράφει κι ὁ Ἄλ. Σούτσος στὴν Τουρκομάχο Ἑλλάδα του, (Τόμ. Α', σελ. 75, ἔκδ. 1850). Ὁ πατέρας του λεγόταν Γεώργης Πανουριάς καὶ κατοικοῦσε στὴν Ἀπάνω Μουσουλίτσα, χωριὸ τῆς Παρνασσίδας, ἕξ ὥρες ἀνατολικώτερα τῆς Ἀρτοτίνιας.

Τὸν υἱοθέτησε (=ἔκαμε ψυχογιὸ) ὁ ἄτεκνος θεῖος του ἀπὸ μητέρα, Θανάσης Γραμματικὸς, πὺ ἔμενε στὴν Ἀρτοτίνια. Καὶ τὸν πάντρεψε μὲ τὴ Χρυσούλα, τὸ γένος Καφούρα, πὺ σήμερα τὸ ὄνομά του σώζει μιὰ βρύση τῆς Ἀρτοτίνιας «τοῦ Καφούρα ἢ βρύση».

Ὁ Γεώργης Ψυχογιὸς (μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα γνωρίζουν πιὰ οἱ Ἀρτοτινοὶ τὸν ξένο, τὸ Μουσουνιτσιώτη) γέννησε παιδιὰ : 1) τὴ Σοφία, 2) τὴν Καλομοῖρα, 3) τὸν Ἀπόστολο, 4) τὸν Κώστα, καὶ 5) τὸ Θανάση, (τὸν ἥρωα). Ἡ Καλομοῖρα παντρεύτηκε τὸν Κώστα Αὐγέρο ἢ Σταμάτη καὶ γέννησε τὸ Γεώργη καὶ τὸ Γιάννη τὰ Σταματοπούλα. Ἡ οἰκογένεια Σταματοπούλου καὶ σήμερα σώζεται στὴν Ἀρτοτίνια.

Ἡ Σοφία παντρεύτηκε τὸν Κώστα Κούστα ἀπὸ τὴ Μικρὴ Παλουκόβα τῆς Ναυπακτίας· καὶ γέννησε ἔννια παιδιὰ : τὴ Γκόλφω, τὴ Φέγγω, τὸν Ἀπόστολο, τὴ Χρυσούλα, τὸ Γεώργη, τὴν Κατερίνα, τὸ Βασίλη, (τὸν ὕστερα Παπαβασίλη πὺ εἶπα παραπάνω), τὴ Ζωΐτσα καὶ τὸ Γιάννη, (πατέρα τοῦ γιατροῦ Διάκου). Ὅλα τὰ κορίτσια, ἔξδ ἀπὸ τὴ Ζωΐτσα πὺ παντρεύτηκε κάποιον Τζουβελέκα στὴν Κολοκυνθιά τῆς Φθιώτιδας, παντρεύτηκαν στὴν Ἀρτοτίνια· κι ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀκόμα τὰ γένη Ζαρονίκου, Κολοβοῦ, Κούστα, Διάκου, Παπαβασιλείου.

Ὁ Θανάσης, τοῦ ψυχογιουῦ ὁ γιὸς, ἀπὸ μικρὸς καλογέρεψε στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀϊ Γιάννη κοντὰ στὴν Ἀρτοτίνια.

Ἔγινε κλέφτης ἀπὸ τούτη τὴν αἰτία: Γάμος γινόταν στὸ χωριό. Κάλεσαν καὶ τὸ Διάκο. Ὅπως ὅλοι τότε, τουφεκοῦσε κι αὐτός, ὅταν ἔφερναν τὴ νύφη στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ἡ σφαῖρα ἀπ' τὸ τουφεκί του, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, βρῆκε ἓνα φτωχόπαιδο, τὸ ὄρφανὸ κάποιας Κοντογιάνναινας ἀπὸ τὴν Κωστάριτσα, καὶ τὸ σκότωσε.

Γιὰ τὸ φόνο καταδιώχτηκε ἀπὸ τὴν ἐξουσία καὶ φυγοδίκησε· μὰ τέλος τὸν ἔπιασαν καὶ δεμένον τὸν ἔφεραν στὸ Λιδωρίκι. Τὸν ἔρριξαν στὴ φυλακὴ.

Τοῦ Λιδωρικοῦ πρῶτος ἀγὰς ἦταν ὁ Φεράταγας, Τοῦρκος αἰσχρός. Εἶδε τὴ φυσικὴ ὁμορφιὰ τοῦ Διάκου καὶ σκέφτηκε νὰ τὸν πάρῃ στὸ σαράγι νὰ τὸν ἔχη γιὰ σκοποὺς ποὺ δὲ λέγονται.

Ὁ Διάκος τὰ μυρίστηκε. Ἔβαλε ὅλη τὴ δύναμή του κι ἔσπασε τὰ σίδερα τῆς φυλακῆς. Δραπέτευσε μαζί μὲ δυὸ ἄλλους χωριανούς του, τὸν Καφέτσο καὶ τὸ Γιαβρούτα.

Πῆγε καὶ βρῆκε τὸν ξακουσμένο τότε καπετάνο Τσάμ—Καλόγερο καὶ ὑπηρετοῦσε σὰν παλικάρι τοῦ ὅπως κι ὁ Σκαλτσοδημος κι ὁ Γούλας. Γύριζαν τὰ βουνὰ τοῦ Λιδωρικοῦ.

Οἱ Τοῦρκοι καταδίωξαν τὴν οἰκογένειά του. Τὸν πατέρα του, Ψυχογιό, καὶ τὸν ἀδερφό του Ἀπόστολο, τοὺς ἔπιασαν καὶ τοὺς ἔφεραν στὴν Ὑπάτη. Τοὺς ἔρριξαν στὴ φυλακὴ κι ἀπ' τὰ πολλὰ μαρτύρια δὲν ξαναβγῆκαν ζωντανοὶ πέθαναν.

Τὴν περιουσία, ποὺ εἶχε κληρονομήσει ἀπ' τὸ Γραμματικὸ ὁ Ψυχογιός, τὴ δήμεψαν· ἔτσι ἦταν τότε. Καὶ τὴν ἀγόρασε κάποιος Παπαθεοχάρης, (Καὶ σήμερον ἀκούεται ὁ μαχαλὰς ἐκεῖνος, στὰ «Παπαθεοχαρεῖκα», λένε).

Ἡ δύστηχη ἡ Σοφιά, ἡ Ψυχογίνα, ὅπως ἔλεγαν στὴν Ἀροτινα, χήρα καὶ καταδιωγμένη πῆγε κι ἔφτειασε μιὰ ξυλοκάλυβα μέσα στὸ γιούρτι τοῦ Σιαφάκα (ἔφτασα τὴ μηλιά ποὺ εἶχε μπρὸς στὴν πόρτα.

— Νὰ τῆς Ψυχογίνας ἡ μηλιά, ἔλεγαν ὅλοι ὡς πρὸ λίγων ἐτῶν, ποὺ ἦταν ὀρθὴ αὐτὴ ἡ μηλιά).

Τὸ ἄλλο παιδί της, ὁ Κώστας, πῆγε στὴ Μουσουνίτσα.

Τὸ υἱοθέτησε κάποιος θεῖος του Μασαβέτας. Κι ἀπ' αὐτὸν πῆρε τὸ ὄνομα Κώστας Μασαβέτας.

Ἡ χήρα λοιπόν, φτωχιά κι ἀπαρτημένη ἀπ' ὄλους πῆρε σόγαμπρο τὸν Κούστα, τὸν ἄντρα τῆς Σοφιάς της. Αὐτοῦ τὰ παιδιά κληρονόμησαν καὶ τὰ λίγα κτηματάκια ποῦ τῆς ἀπόμειναν. Καὶ σήμερα ἀκόμα τὰ λέν Ψυχογείκα οἱ κληρονόμοι.

Ὁ Τσάμ Καλόγερος χάθηκε. Τὸ μπουλούκι του τὸ πῆρε ὁ Σκαλτισοδήμος, κι ἔγινε ὁ καπετάνος τοῦ Λιδωρικιοῦ. Τὸ Διάκο τὸν ἔκαμε πρωτοπαλικάρο του. Λεβέντης ἀπ' τοὺς σπάνιους καὶ ξακουστὸς σ' ὅλη τὴ Ρούμελη ἦταν αὐτὸς ὁ νέος.

Τότε αἰσθάνθηκε καὶ τὸν πρώτο του ἔρωτα στὴν Κατερίνη κάποιου Σπύρου ἀπὸ τὴ Σέλιανη. Τῆς ὑποσχέθηκε γάμο, ἀλλὰ ἀναγκάστηκε νὰ διαλύσῃ τὸν ἀρραβῶνα γιὰ λόγους πολὺ θρυλικούς. Ἡ Κατερίνη ἔγινε «Παλιοκατερίνη ἀπὸ τὴ Σέλιανη» καὶ τὸ ὄνομά της παραδόθηκε στὴν ἀθανασία μὲ τὴν παραπάνω παροιμία ποῦ ἀκούεται σ' ὅλη τὴ Ρούμελη.

Τὸ ἀρματολίκι τοῦ Λιδωρικιοῦ τὸ πῆρε μὲ τὸ σπαθὶ του ὁ Σκαλτισοδήμος. Καὶ τὸν ἰσχυρότερο κουτσάμπαση τοῦ καζᾶ, Ἄναγνώστη Μπαμπαλή, ποῦ δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, τὸν ἔκαμε ἀρνί. Αἰχμαλώτισε τὴν ὄμορφη τὴν κόρη του καὶ τὴν πῆγε στὰ βουνὰ μὲ συνεργὸ τὸν κολιτζή του, τὸ Διάκο.

Τὴν αἰχμαλωσία τὴν ἀπαθανάτισε τὸ γνωστὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

Στὴ ρίζα ἀπόναν ἔλατο καθέται ὁ Σκαλτισοδήμος,
μὲ τὴν Κρουσάλλω στὸ πλευρό, μὲ τὴν Μπαμπαλοπούλα.

Κι ὁ Διάκος τὴν ἀγνάντευε κι αὐτὴ κρυφὰ τοῦ λέγει:

Τί μὲ κοιτᾶς, σταυραδερχέ, καὶ τί μὲ καμαρώνεις;

.....

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ φάνηκε ξεκάθαρα πιά πῶς, «δὺὸ ἄτια σ' ἓναν ταβλά δὲ χωροῦν», ὅπως εἶπε ὁ Σκαλτισοδήμος στὸ Διάκο. Δὲ μποροῦσε ὁ ξεπασμένος καπετάνος τοῦ Λιδωρικιοῦ νὰ ἀνέχεται ἓναν κολιτζή ποῦ μέρα μὲ τὴ μέρα

τὸν σκίαζε μὲ τις πολεμικὲς ἀρετὲς καὶ τὴν καλοκαγαθία του. Τοῦ εἶπε νὰ φύγη ἀπ' τὸ Λιδωρίκι.

Ὁ Διάκος σὰ φρόνιμο καὶ μετρημένον παλικάρι ἀποτραβήχτηκε. Πῆρε τὸ Γούλα, τοὺς δυὸ Μπακογιανναίους ἀπ' τὸ Σουρούσι καὶ τὸν ξάδερφό του τὸ Κοντοσόπουλο κι ἔφυγε ἀπ' τὸν Καζά. Ἦρθε νὰ ὑπηρετήσῃ ὑπὸ τὸν καπετὰν Κοσμᾶ στὰ Σάλωνα. Δὲν τοὺς δέχτηκε. Τότε θυμῆθηκε τὸν Ἄνδρουῖτο. Τὸν εἶχε ἀδερφοποιτὸ ἀπ' τὰ Γιάννινα· γιὰτὶ πρὶν πάει μὲ τὸ Σκαλτοδοῆμο πέρασε κι ἀπ' τὴ σχολὴ τοῦ τύραννου Ἄλῃ. Ὑπηρετήσῃ κι αὐτὸς σὰν τσοχαντάρης γιὰ λίγον καιρό.

Λοιπὸν πῆγε στὴ Λιβαδειά. Ὁ Ὀδυσσεὺς τὸν πῆρε πρωτοπαλικάρο του καὶ τοὺς συντρόφους του παλικάρια. Ἐκεῖ τὸν ἐμύθησαν καὶ στὰ σχέδια τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.

Στὰ 1820 ὁ Ἀληπασᾶς κηρύχτηκε ἀντάρτης κι ἐχθρὸς τοῦ ντουβλετιοῦ. Σουλτανικὰ στρατεύματα ἔζωσαν ἀπ' ὀλόγυρα τὰ Γιάννινα γιὰ νὰ ξεκάμουν τὸν ἐχθρὸ τοῦ Σουλτάνου. Ὁλος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τότε μεράστηκε σὲ δυὸ κόμματα· τοῦλάχιστον στὸ φανερό. Ἀληπασαδικοὶ καὶ Σουλτανικοί. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες ἔκαναν τὸ φίλο τοῦ Ἄλῃ γιὰ νὰ ἔχουν στὸ πλάϊ τους μιὰ δύναμη μιᾶς καὶ τὸ ἀποφάσισαν νὰ πάρουν τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων τους. Ὁ Ἄνδρουῖτος σὰν ἐπισημασμένος Ἀληπασαδικὸς δὲ μποροῦσε νὰ μείνῃ στὴ Λιβαδειά γιὰ νὰ μὴν κάμῃ δύσκολη τὴ θέσῃ τῆς ἐπαρχίας του καὶ ν' ἀποφύγῃ σύγκρουση μὲ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ-μπαμᾶ ποὺ γύριζε τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα τότε· ἔφυγε. Ἄφησε στὸ πόδι του τὸ Διάκο.

Οἱ πρόκριτοι τῆς Λιβαδειᾶς τὸν ἀναγνώρισαν γιὰ καπετάνιο τους στὸν καζά, ὅπως εἶδαμε παραπάνω. Τέλος Ὀκτωβρίου 1820 τότε. Κατὰ τὸ Δεκέμβριον τὸ ἴδιον ἔτος ἀναγνωρίστηκε καὶ καπετάνιος Ταλαντιοῦ ὁ Διάκος, ὅπως τὸ ἔγγραφο ποὺ δημοσιεύουμε μαρτυρεῖ,

Τέλος τοῦ Μαρτίου στὰ 1821 ἀναψῆ ὁ Μοριάς ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη· σηκωμὸς γιὰ τὴ λευτεριά τότε. Τὴν 30 Μαρτίου ὑψωσε καὶ στὴ Λιβαδειά τὴ σημαία ὁ Διάκος, ὕστερα ἀπὸ τὸ Σκαλτοδοῆμον στὸ Λιδωρίκι καὶ τὸν Πανουριᾶ στὰ Σά-

λωνα. Τὴν ἴδια μέρα ἔστειλε τὸν ξάδερφό του, Κοντοσόπουλο στὸ Ταλάντι. Τὴν 31 ὑψώθηκε κι ἐκεῖ ἡ σημαία. Τὴν 1 Ἀπριλίου ἔστειλε τὸ Μπουῦσγο καὶ σήκωσε τὴ Θήβα.

Πανουριᾶς, καπετάνος τῶν Σαλώνων, Δυοβουνιώτης τῆς Βοδονίτσας, Κορνᾶς Τράκας καὶ Διάκος μὲ τοὺς δικούς τους βάδισαν γιὰ νὰ πάρουν τὸ παλιὸ κάστρο Μεντενίτσα. Εἶδαν ὅμως πὼς δὲν παίρνεται μὲ γερούσι. Ἐκαμαν ζώνη πολιορκητική, γιὰ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθοῦν ἀπὸ πείνα, καὶ τὴν 8 Ἀπριλίου τράβηξαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι γιὰ τὴν Φθιώτιδα, νὰ τὴν ξεσηκώσουν.

Τὴν 10 τοῦ Ἀπριλίου ἦταν στὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. Προσπάθησαν νὰ πείσουν καὶ τὸν καπετάνο τοῦ τόπου Κοντογιάννη νὰ τὸ σηκώσῃ· γιὰτὶ αὐτὸς ἀπὸ ὑπερβολικὴ συντηρητικότητά δὲν τὸ πῆρε ἀκόμα ἀπόφαση νὰ τὰ βάλῃ μὲ τοὺς Τούρκους. Ὅταν ὅμως στὶς 18 εἶδε πὼς τ' ἄλλα καπεταναῖα ξεκίνησαν ἀπὸ τοὺς Κομποτάδες γιὰ νὰ βαρέσουν τὸ Πατρατζίκι (Ἑπάτη), τὸ σήκωσε κι' αὐτός. Δυστυχῶς ἀργά. Οἱ ἀγάδες ἔπιασαν καλὰ ταμπουρία μέσα στὴν πόλη. Χίλια τουφέκια ταμπουρωμένα δὲν παραδίνονταν εὐκολά. Τὸ ἀπόδειξε μιᾶς ἡμέρας πόλεμος.

Στὶς 18 τὸ βράδυ φωτιὲς φάνηκαν στὸ Λιανοκλάδι. Ἄσχημα τὴν ἔχουμε εἶπαν οἱ Ἕλληνες· μᾶς ἦρθαν οἱ Πασιάδες!

Καὶ γύρισαν κατὰ τὴν Ἀλαμάνα. Νά, τί εἶχε συμβῆ:

Ὁ ἀρχιστράτηγος τῆς στρατιάς ποὺ πολιορκοῦσε τὸν Ἀλῆ, Χουρσίτ πασᾶ, ἔμαθε τὸ σηκωμὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ρούμελης. Ἐβγαλε λοιπὸν διαταγή: Ὁ Ὁμέρ Βουώνης κι ὁ πασᾶς τοῦ Μωριᾶ Κιοσὲ Μεχμέτ νὰ στρατολογήσουν στὸ Ζητούνι (Λαμία)· νὰ μποῦν τὸ γρηγορότερο στὰ σηκωμένα μέρη καὶ νὰ σβύσουν τὴν ἐπανάσταση.

Στὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου ἦταν ἔτοιμος ἑφτὰ χιλιάδες στρατὸς τουρκικὸς. Δύο ἦταν τὰ ὄρδια τους· τὸ ἓνα στὸ Ζητούνι, τ' ἄλλο στὸ Λιανοκλάδι.

Οἱ καπεταναῖοι Διάκος, Πανουριᾶς καὶ Δυοβουνιώτης στὶς 19 Ἀπριλίου τὸ βράδυ ἔστειλαν τὰ καλύτερα παλικάρια τους στὸ τούρκικο ὄρδι τοῦ Λιανοκλαδιοῦ. Ἐδωκαν

διαταγή νά τοὺς φέρουσιν εἰδήσεις γιὰ τὸ κάθε τι καὶ νά προσέξουσιν μὴν τοὺς ἀντιληφτοῦν οἱ Τοῦρκοι.

Αὐτοὶ ὅμως παρὰ τὴ διαταγή πῆραν δυὸ σκλάβους, ἄρπαξαν κι' ὄχτὼ ἄλογα, τουφέκισαν, καὶ κατὰ τὰ ξημερώματα γύρισαν. Καμάρωναν κιόλας γιὰ τὰ κατορθώματά τους. Οἱ καπεταναῖοι λυπήθησαν καὶ τοὺς μάλωσαν ποῦ ἔκαμαν τοῦ κεφαλιοῦ τους, ἀλλὰ τί τόφελος! Ξημερώνοντας ἢ 20 Ἀπριλίου γύρισαν βιαστικὰ στὴ Χαλκωμάτα, ἕνα χωριὸ ποῦ πέφτει ἀπάνου στὸ δρόμο ποῦ πάει γιὰ τὰ Σάλωνα. Ἐγινε συμβούλιο. Ἀποφασίστηκε ποῦ θὰ πιάσῃ ὁ καθένας· κι' ἔδωκαν ὑπόσχεση νά βοηθήσῃ ἕνας τὸν ἄλλον στὴν ἀνάγκη.

Ὁ Πανουργιάς μ' ἑξακόσιους, ὅλο Σαλωνίτες ἔπιασε τὸ χωριό, τὸ Μουσταφάμπεη. Δεξί του χέρι εἶχε τὸν ἔνθερο πατριώτη, τὸ δεσπότη τῶν Σαλώνων Ἡσαΐα.

Ὁ Δυοβουνιώτης μὲ τοὺς τετρακόσιους δικούς του ἔπιασε τὸ Γοργοπόταμο, ὁ Διάκος μὲ πεντακόσιους ἔπιασε στὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. Ἐκεῖ ποῦ περνάει ὁ δρόμος γιὰ τὰ Θερμοπύλια, στὴ θέση *Ποριά*.

Ξημέρωνε ἢ 22 Ἀπριλίου. Πρὶν πιάσουν καλὰ καλὰ οἱ Ἕλληνες τὰ ταμπούρια τους, μαύρισε ὁ κάμπος· πρῶτα ἔρχεται ἡ πεζούρα κι ἀπὸ κοντὰ ἢ καβαλλαρία. Ἦταν ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης. Ξεκίνησε ἀπ' τὸ Λιανοκλάδι κι ἔρχόταν ἀπάνω τους.

Ξεκίνησε καὶ τ' ἀσκέρι τοῦ Μεχμέτ ἀπὸ τὸ Ζητούνη. Μαύρισε κι ἡ ἄλλη ἢ στρατά ποῦ ἔρχεται στὴν Ἀλαμάνα. Ὁ Δυοβουνιώτης μὲ τὸ πρῶτο ποῦ τοῦ ρίχτηκαν, κατάλαβε πὼς δὲ μπορεῖ νά κρατήσουν οἱ δικοὶ του τὴν κολώνα τοῦ Βρυώνη. Πισθοχώρησε κι ἔπιασε στὴ θέση Δέμα, παραπάνω κατὰ τὸ βουνό. Δὲ θὰ γλίτωναν, γιὰ τὸς καταδίωξε ἡ καβαλλαρία, ἀλλὰ ἔπιασαν κακοτοπιά κατὰ τὸ ρίζωμα τοῦ βουνοῦ, κι ἐκεῖ δὲν τὸ πατάει ἄλογο.

Ὅλη ἡ Τουρκιά τότε ἔπεσε κατὰ τὸ Μουσταφάμπεη. Τὸ εἶχαν πιασμένο ὁ Πάπα - Ἀντριὰς ὁ Κουκουβιστιανὸς καὶ ὁ Κομναῖς ὁ Τράκας, ἀξιωματικοὶ τοῦ Πανουργιά. Ἦταν ταμπουρωμένα κάμποσα παλικάρια σὲ δυὸ σπίτια, στὴν

ἐκκλησιὰ καὶ στὸ μύλο. Τὸ βρῆκαν ρόζο οἱ Τούρκοι. Δείλιασαν. Διάταξε ὁ πασᾶς καὶ μαζεύτηκε ὄλο τὸ στράτευμα σ' ἓνα μέρος. Ἦρθαν οἱ Δερβισάδες κι ἔβαλαν λόγο φαντίσαν τ' ἀσκέρια. Διάβασαν καὶ τὴ συνηθισμένη τους προσευχή· πῆραν θάρρος οἱ Τούρκοι. Τρεῖς κολῶνες τοὺς ἔκαμε ὁ πασᾶς. Ἡ μία τράβηξε κατὰ τὴ Χαλκωμάτα ποῦ εἶχε πιασμένο ὁ Πανουριάς, ἡ δεύτερη κατὰ τὸ Διάκο, κι ἡ τρίτη τράβηξε πάνω κατὰ τὸ βουνό. Σχέδιο αὐτό. Καὶ πέτυχε πέρα γιὰ πέρα. Ξεμονάχισαν οἱ Ἕλληνες καπεταναῖοι καὶ δὲ μποροῦσε πιά νὰ δώσῃ ἓνας στὸν ἄλλο βοήθεια.

Τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ τ' ἀσκέρι εἶχε φτιάσει τὸ πέρα μέρος ἀπ' τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας. Ἄναψε τὸ τουφέκι. Βαστοῦν οἱ λίγοι τοῦ Διάκου κάτω στὸ ποτάμι.

Μὰ αὐτοὶ ποῦ ἦταν στὴ Χαλκωμάτα δὲν κράτησαν.

Μὲ τὸ πρῶτο γερούσι τῶν Τούρκων ἔφυγαν.

Πολλοὶ ἔπεσαν ζωντανοὶ στὰ χέρια τους ἓνας τους κι ὁ Ἡσαΐας μαζί μὲ τὸν ἀδερφό του τὸν Παπαγιάννη καὶ τὸν ἀνεψιό τους. Τοὺς ἔσφαξαν σὰν κασίκια οἱ Τούρκοι.

Ὁ Διάκος ἀπ' τὰ Ποριά κοιτάζει κάτω στὴν Ἀλαμάνα. Κάποια ὥρα βλέπει πὼς οἱ συντρόφοι τσάκισαν καὶ μερικοὶ φεύγουν. Διατάζει ἀμέσως τὸ Καλύβα καὶ τὸ Μπακογιάννη νὰ τρέξουν. Τοὺς πρόφτασαν. Πελεμοῦσαν ἀκόμα λίγοι, μὰ κι αὐτοὶ εἶν' ἔτοιμοι γιὰ φευγάλα.

Μπόρεσαν νὰ κρατήσουν μονάχα δύο. Κάνουν γερούσι πέρασαν τὸ πέρα μέρος ἀπ' τὸ γεφύρι. Χώθηκαν κι οἱ τέσσαρες σ' ἓνα χανάκι μέσα ἔκλεισαν τὴν πόρτα κι ἄρχισαν πόλεμο ἀπ' τὰ μασγάλια. Βαστοῦσαν τοὺς Τούρκους γιὰ νὰ μὴν περάσουν καὶ χυθοῦν κατὰ τὸ Διάκο.

Μὰ τὰ βόλια πέφτουν σὰ βροχή· πείσμα κι ἀπὸ δῶ, πείσμα κι ἀπὸ κεῖ. Καμμιά βοήθεια δὲν ἔρχεται στοὺς Ἕλληνες. Δείλιασαν· οἱ πολλοὶ φεύγουν ἀπ' τὰ Ποριά. Κι ἔμεινε ὁ Διάκος μοναχὰ μὲ δεκαρὶα λεβέντες. Αὐτοὶ μόνοι θυμήθηκαν πὼς ἐκεῖ κοντὰ πέθανε κάποτε ὁ Λεωνίδας μὲ τρακόσιους. Ὁ Ψυχογιός του Πιρλίγγος συμβουλεύει τὸν καπετάνο νὰ φύγουν καὶ νὰ σωθοῦν. Τοὺς χρειάζεται γι' ἄλλη φορὰ ἡ Πατρίδα. Αὐτὸς ὅμως λέει, «ὄχι». Τοῦ

φέρνει τὴ φοράδα του, τὴν Ἀστέρω νὰ καβαλλικίῃ γιὰ νὰ γλυτώσῃ μὲ τὴ φευγάλα, μὰ αὐτὸς εἶπε :

—Ὁ Διάκος δὲ φεύγει. Δὲν ἀφήνει τοὺς συντρόφους του, τὸ Μπακογιάννη καὶ τὸν Καλύβα. Θὰ πεθάνῃ μαζί τους.

Κάποια στιγμή ἔπεσε ἀπὸ ἓνα βόλι κι ὁ ἀδερφός του ὁ Μασαβέτας. Τὸν ἔβαλε ταμπούρι καὶ πολεμᾷ. Δέκα τουφέκια ἦταν ἀκόμα, πῶς νὰ κρατήσουν; Πῆγαν πιὸ πάνω στὰ **Μαντρωστάματα** τοῦ μοναστηριοῦ, τῆς Δαμάστας. Μιὰ ὥρα βάσταξαν κι ἐκεῖ. Σκοτώθηκαν ὅλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ψυχογιού του. Λαβῶθηκε κι αὐτὸς στὸ δεξιὸν τὸν ὦμο του. Πέφτει ἀπ' τὰ χέρια τὸ τουφέκι του. Βγάνει μὲ τὸ ἀριστερὸ τὴν πιστόλα καὶ πολεμᾷ — πολεμᾷ. Τὸν περικυκλώνουν καὶ τὸν πιάνουν στὰ χέρια ζωντανὸν καὶ καταματωμένον.

Οἱ κλεισμένοι στὸ χανάκι τῆς Ἀλαμάνας βαστοῦν ἀκόμα ρίχνουν—ρίχνουν τουφέκια. Κάποια στιγμή κοιτάζουν ἀπ' τὶς τρύπες ἔξω πάνω στὰ Μαντρωστάματα· οὔτε Διάκο εἶδαν οὔτε καὶ κανέναν ἄλλον. Σέρνουν τὰ σπαθιά κι ἀνοίγουν τὴν πόρτα. Ρίχνονται σὰν τὰ λιοντάρια πάνω στοὺς ἐχθρούς. Τὴν ἄλλη μέρα τοὺς βρῆκαν οἱ Τοῦρκοι νεκροὺς καὶ τοὺς τέσσερους· ἐκεῖ κοντὰ πού ἔπιασαν τὸ Διάκο. Τρακόσιοι Ἕλληνες ἔπεσαν ἐκείνη τὴν ἡμέρα· κι ἄλλοι πολλοὶ πληγώθηκαν. Τοῦρκοι λιγοστοὶ ἔπαθαν.

Ἀπόγεμα εἶχε τελειώσει ἡ μάχη· οἱ πασάδες γύρισαν στὸ Ζητούνι. Διάταξαν τὸ Διάκο νὰ βαδίξῃ μαζί τους πεζός. Γιὰ κέφι τοὺς ἔβαλαν καὶ τὸν ψυχογιό του νὰ πάη μπροστὰ του.

Κάποια ὥρα τοὺς ἦρθε στὸ νοῦ πὼς μορεῖ νὰ φύγῃ ὁ Διάκος. Τὸν πεδίκλωσαν καὶ τὸν καβάλλησαν σὲ μουλάρι. Νύχτα ἔφτασαν στὴν πόλη. Παρουσίασαν ἀμέσως τὸν Ἕλληνα καπετάνο στὸ ντόπιο τὸν ἀγὰ Χαλίλμπεη.

Τὸν καλοξέτασαν γιὰ ὅλα. Γιατὶ ἔγινε ὁ σηκωμός. Ποιὸς τοὺς βοηθάει. Τί ἐπιδιώκουν οἱ Ἕλληνες.

Τίποτε δὲν ἔκρυψε ὁ Διάκος. Ὅλο τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, εἶπε ἄφοβα, ἀποφάσισε ἢ νὰ λευτερωθῇ ἀπ' τοὺς Τοῦρκους ἢ νὰ χαθῇ.

Στὸ Μεχμέτ ἔκαμε ἐντύπωση τὸ θάρρος κι ἡ ὁμορφιά του.

— Εἶμαι πρόθυμος νὰ σὲ γιατρέψω, τοῦ εἶπε, ἂν τὸ ἀποφασίσῃς νὰ μὲ ὑπηρετήσῃς πιστά.

— Δὲ γίνεται ἡ χάρη σου, ἀπάντησε. Ἄλλὰ κι ἂν ἀποφάσιζα νὰ σὲ ὑπηρετήσω, δὲ θὰ σ' ὠφελούσα.

— Θὰ σὲ σκοτώσω, τοῦ ἐπανάλαβε, ἂν δὲ μὲ ὑπηρετήσῃς.

— Κι ἂν μὲ σκοτώσῃς, εἶπε, ἔχει κι ἄλλους πολλοὺς Διάκους ἢ Ἑλλάδα.

Τὴν ἄλλη μέρα, 23 Ἀπριλίου, ἔβγαλαν τὴν ἀπόφαση νὰ τὸν σουβλίσουν. Ὅταν ὁ δήμιος τὸν διάταξε νὰ πάρῃ στὰ χέρια του τὸ αἷμο ἐργαλεῖο καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ, ὁ Διάκος τὸ πέταξε κάτω μὲ θυμὸ. Καὶ γυρίζοντας κατὰ τοὺς Ἀρβανίτες λέει.

— Δὲ βρίσκεται κανένας ἀπὸ σᾶς νὰ μὲ σκοτώσῃ; Δὲ ντρέπεστε νὰ ἀφήνετε τοὺς Ἀνατολίτες νὰ μὲ παιδεύουν σὰ νὰ εἶμαι κακοῦργος!

— Τούρκαψε γιὰ νὰ γλυτώσῃς, τοῦ εἶπε κάποιος.

— Χριστιανὸς γεννήθηκα, Χριστιανὸς θὰ πεθάνω, ἀπάντησε ἄφοβα. Καὶ προχώρησε στὸ μαρτύριο. Κοίταξε γύρω του γελούσε ἢ φύσῃ· στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς ἡ ἀνοιξὴ τότε·

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ πὺν διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάνει ἡ γῆ χορτάρι!

εἶπε καὶ δάκρυσε.

Τὸν σουβλίσαν τὰ σκυλιά. Οὔτε «ἄχ!» δὲν ἔβγαλε ἀπ' τὸ στόμα του σ' αὐτὸ τὸ φοβερὸ μαρτύριο ὁ ἥρωας.

Τρεῖς ὥρες ἔζησε ἀπάνω στὸ σουβλὶ μὲ τὸ γέλιο στὰ χεῖλια. Πέθανε παλικαρίσια!

Ἄλο τὸ ἔθνος ἔκλαψε τὸ θάνατό του. Ὁ λαὸς δὲν ἔπαψε νὰ τὸν τραγουδῇ μὲ τὸ ὠραῖο τραγούδι, πὺν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔκαμε:

Τρία πουλάκια κάθονταν στοῦ Διάκου τὸ Ταμπούρι.
Τὸνα τηράει τῆ Λιβαδειά καὶ τ' ἄλλο τὸ Ζητούνι.

.....

Σαράντα χρονῶν ἦταν ὅταν πέθανε ὁ ἥρωας. Στὴ θέση ποὺ μαρτύρησε εἶναι σήμερα κενοτάφιο μὲ σταυρὸ στὴ μέση. Πάρα πίσω εἶναι μιὰ ἐκκλησίτσα. Καταμπροστά της ὑψώνεται ἡ προτομὴ τοῦ Διάκου. Στὸ βᾶθρο εἶναι γραμμμένο:

«Οὗτος ὁ τόπος ἔνθα τῇ 23 Ἀπριλίου 1821 ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀνασκολοπισθεὶς ἐμαρτύρησεν ὑπὲρ πίστεως, Πατρίδος καὶ Ἐλευθερίας ὁ Ἀθανάσιος Διάκος».

Μιὰ ἀπὸ τὶς πλατεῖες τῆς Λαμίας ἔχει τὸ ὄνομά του· στὴ μέση της ἔστησε ἡ Πατρίδα τὸν ἀδριάντα του καὶ γιόρτασε τὰ ἀποκαλυπτήρια του τὴν 23 Ἀπριλίου στὰ 1903.

Πέρυσι ἔστησε ἡ ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκατονταετηρίδος κι ἄλλη προτομὴ τοῦ ἥρωα στὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας καὶ γιόρτασε τὰ ἀποκαλυπτήριά της.

Ὁ Διάκος πέθανε, ἀλλὰ τὸ ὄνομά του θὰ μένη ἀθάνατο ὅσο ζῆ ἡ Ἑλλάδα.

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

